

УДК 94(498.7)"1914/15"

Віктор Дроздов (м. Ізмаїл)

кандидат історичних наук,
доцент кафедри української і всесвітньої
історії та культури Ізмаїльського
державного гуманітарного університету
E-mail: victorvd84@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1381-8878

Діяльність органів міського самоврядування Південної Бессарабії щодо запобігання зростанню цін на продовольчі товари на початковому етапі Першої світової війни

Досліджено діяльність муніципальних органів влади південнобессарабських міст щодо запобігання зростанню дорожнечі у 1914–1915 рр. На основі аналізу протоколів засідань органів міського самоврядування та інших архівних документів визначено причини дорожнечі, її вплив на рівень життя міського населення Південної Бессарабії й охарактеризовано основні заходи органів місцевого самоврядування, спрямовані на утримання цін на товари першої необхідності та боротьбу зі спекуляцією. З'ясовано, що умови воєнного часу, поглиблення продовольчої кризи й несприятлива фінансова ситуація завадили спробам місцевого самоврядування південнобессарабських міст зупинити зростання цін. Автором визначено специфічні чинники, пов'язані з прикордонним розташуванням регіону, що негативно вплинули на продовольчу ситуацію в містах і сприяли дорожнечі.

***Ключові слова:** Перша світова війна, місцеве самоврядування, дорожнеча, життєвий рівень, міське населення, Південна Бессарабія.*

Viktor Drozdov

Ph.D., Associate Professor at the Department
of Ukrainian and World History and Culture,
Izmail State University of Humanities

The Southern Bessarabia municipal governments' activity to prevent rising food prices during the initial period of the First World War

Based on the analysis of a wide range of archival sources from the funds of the National Archives of the Republic of Moldova and Municipal Institution "Ismail Archive" the reasons for growth of prices in the Southern Bessarabian cities (Akerman, Izmail, Reni, Kilia and Bolgrad) in 1914–1915 were revealed, the taxation of essential goods as the main method of the fight against high prices was described, other local self-governments' measures on the price normalization and the counteracting speculation were characterized and the results of their activities during the initial period of the First World War were determined.

It is established that during 1914–1915 the tasks of the population's food supply and the fight against high prices were entrusted by the tsarist government to the local authorities and local self-government. With the growing food crisis, the issue of the price regulation for essential goods has been increasingly discussed at local council meetings. Special attention was paid to the analysis of minutes of the municipal councils meetings, which had considered ways of the price normalization and the counteracting speculation.

It is revealed that wartime conditions, intensification of the food crisis and unfavorable financial situation have hampered attempts by local self-governments in the Southern Bessarabian cities to halt price rises. The author identified specific factors related to the border location of the region that adversely affected by the food situation and contributed to the high prices in the cities.

***Key words:** First World War, local self-government, high prices, living standards, urban population, Southern Bessarabia.*

Погіршення життєвого рівня населення в роки Першої світової війни стало справжнім випробуванням для органів місцевого самоврядування, які вимушені були вжити низку заходів для поліпшення фінансової та продовольчої ситуації. Серед найбільш серйозних проблем, з якими зіткнулася місцева влада, було стрімке зростання цін на товари першої необхідності. Міста як споживчі центри найбільш гостро відчували прояви дорожнечі. У зв'язку з тим, що царський уряд у перші роки війни не приділяв особливої уваги забезпеченню потреб населення, саме органи місцевого самоврядування докладали значних зусиль для утримання цін на продовольчі товари. Особливий інтерес викликає діяльність органів місцевого самоврядування в прикордонних регіонах, зокрема в Південній Бессарабії, які були, з одного боку, віддалені від центру, а з іншого – знаходились у безпосередній близькості до театру воєнних дій. При виробленні політики щодо боротьби з дорожнечю вони мали враховувати додаткові чинники, які сприяли зростанню цін на товари.

Питання боротьби з дорожнечю під час Першої світової війни розглядається дослідниками в

контексті продовольчої кризи в Російській імперії. Комплексний аналіз продовольчого становища України в роки Першої світової війни й, зокрема, проблеми зростання цін на товари першої необхідності здійснили Н.О. Шапошнікова¹, О.П. Реєнт, О.В. Сердюк², В.І. Борисов та А.О. Чернобаєв³. Окремі наукові розвідки присвячені вивченню причин дорожнечі, її впливу на рівень життя населення та діяльності органів влади щодо врегулювання цін на предмети продовольства⁴. Слід зазначити, що малодослідженим залишається питання діяльності органів місцевого самоврядування українських міст в умовах продовольчої кризи в роки війни, зокрема щодо забезпечення населення товарами першої необхідності, боротьби з дорожнечю та спекуляцією. У наукових статтях С.В. Орлик⁵, Т.Ю. Герасимова⁶, Є.Ю. Джумиґи⁷ та Л.М. Шари⁸ розглядаються різні аспекти продовольчого становища окремих українських міст. Проблеми військово-політичного та соціально-економічного становища Південної Бессарабії під час Першої світової війни активно досліджуються сучасними вітчизняними дослідниками (І.Є. Татаринів, В.В. Дроздов⁹), які акцентують

¹ Шапошнікова Н.О. Продовольче становище в Україні в роки Першої світової війни (липень 1914 – лютий 1917 рр.). – К.: Інститут історії України НАН України, 2002. 174 с.

² Реєнт О.П., Сердюк О.В. Перша світова війна і Україна. К.: Генеза, 2004. 480 с.

³ Борисов В.И., Чернобаев А.А. Хлеб, война, революция: Продовольственная политика на Юге России в период первой мировой войны и революции (1914–1918). Москва – Луганск: Архивно-Информационное Агентство; Изд. Луганского сельскохозяйственного института, 1997. 148 с.

⁴ Ефимова Е.А., Захаров А.В. Рост цен и уровень жизни населения в условиях мобилизации экономики (на материалах 1914–1915 гг.) // Власть. 2014. № 7. С. 149–154; Сухова О.А. «Дороговизна» как фактор трансформации повседневности в эпоху Первой мировой войны: предмет и метод исследовательской практики // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. 2014. № 2(30). С. 44–53; Вільшанська О.Л. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни // Український історичний журнал. 2004. № 4. С. 56–70.

⁵ Орлик С.В. Українське повітове місто і велика війна: продовольчі проблеми та ріст цін // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2014. Вип. 23. С. 114–133.

⁶ Герасимов Т.Ю. Продовольча ситуація в містах Правобережної України в початковий період «Великої війни» (серпень 1914 – перша половина 1915 рр.) // Історичні і політологічні дослідження. 2016. № 1 (59). С. 7–16.

⁷ Джумиґа Є.Ю. Продовольче становище в Одесі протягом Першої світової війни (липень 1914 – лютий 1917 рр.) // Записки історичного факультету. – Вип. 23. – Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2012. С. 102–120.

⁸ Шара Л.М. Таксація продуктів харчування у воєнний час (на прикладі роботи Чернігівської міської думи 1916 р.) // Сіверянський літопис. 2014. № 1–3 (115–117). С. 137–144.

⁹ Татаринів І.Є. Особливості військового стану в Бессарабській губернії (1914–1915 рр.) // Black Sea Scientific Journal of Academic Research. – 2014. Т. 10. Вип. 3. С. 52–55; Його ж. Антиалкогольні заходи в Бессарабській губернії у 1914–1915 рр. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Історія». Вип. 1. Ч. 2. Тернопіль, 2014. С. 34–38; Дроздов В.В. Дефіцит споживчих товарів у містах Південної Бессарабії в роки Першої світової війни // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Вип. 34. Серія «Історичні науки». Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2016. С. 60–65. Його ж. The financial situation of the Southern Bessarabian cities during the initial period of the First World War (on materials of the National Archives of the Republic of Moldova) // Journal of Danubian Studies and Research. 2017. Vol. 7, № 1. P. 97–108.

увагу на специфічних чинниках, що впливали на політичні події, етносоціальну структуру та рівень життя населення регіону в цей період. Однак питання діяльності органів місцевого самоврядування південнобессарабських міст в роки Першої світової війни, в тому числі щодо боротьби з дорожнечою, так і не стало предметом окремих наукових досліджень.

На основі аналізу широкого кола архівних джерел з фондів Національного архіву Республіки Молдова та Комунальної установи «Ізмаїльський архів» автор поставив за мету з'ясувати передумови зростання дорожнечі в містах Південної Бессарабії (Акермані, Ізмаїлі, Рені, Кілії та Болграді) в 1914–1915 рр., розкрити таксацію товарів першої необхідності як основний метод боротьби з дорожнечою, охарактеризувати інші заходи органів місцевого самоврядування щодо нормалізації цін і протидії спекуляції та визначити результати їхньої діяльності на початковому етапі Першої світової війни.

Зростання цін на товари першої необхідності в роки Першої світової війни було викликано низкою причин, основними з яких були: продовольча криза, яка виникла у зв'язку з необхідністю забезпечення продовольчих потреб військових частин, скороченням посівних площ та втратою робочої сили внаслідок мобілізації; дефіцит сировини та палива; транспортна криза; нестабільність фінансової системи та інфляція; підвищення акцизів і податків на перевезення товарів; заборона вивезення продуктів з місця виробництва. Крім цього, на їхнє підвищення впливали також суб'єктивні чинники: розвиток спекуляції, штучне скорочення виробництва товарів, затримка їхнього продажу тощо. Для південнобессарабських міст складну економічну та фінансову ситуацію посилювали близькість краю до театру воєнних дій та віддаленість регіону від великих торговельно-промислових центрів.

У перші тижні війни ціни на товари, що ввозилися, різко впали у зв'язку зі зменшенням

експорту. Підвищення цін на зернові культури розпочалося з середини жовтня 1914 р. Наприкінці 1914 р. ціни на продовольчі товари не лише досягли довоєнного рівня, а й значно перевищили його¹⁰. Навесні 1915 р. ціни порівняно з 1913 р. зросли в середньому на 72%¹¹.

Відомий економіст К.Г. Воблій, висвітлюючи в 1915 р. питання причин дорожнечі, вказував, що стрімке подорожчання цін найбільше відчувало населення міст, зокрема ті верстви, які мали фіксовані доходи. Саме тому міські муніципалітети з самого початку війни поставили на порядок денний питання про боротьбу з дорожнечою. Серед заходів, до яких прибігали міські органи самоврядування, були, як правило, таксація предметів першої необхідності, закупівля та продаж муніципалітетами потрібних товарів¹².

З початком війни завдання продовольчого забезпечення населення й боротьби з дорожнечою передавалися урядом під контроль місцевим органам влади. Згідно з циркуляром Міністерства внутрішніх справ від 31 липня 1914 р. губернатори мали вжити заходи щодо регулювання цін на предмети першої необхідності та боротьби зі спекуляцією. 11 серпня 1914 р. обов'язковою постановою Бессарабського губернатора було заборонено штучне підвищення цін на борошно, хліб, крупу, м'ясо, сало, рибу, овочі, цукор, чай, сіль, олію, молочні та сирні продукти, керосин, свічки, дрова, вугілля та інші предмети споживання. За невиконання цієї постанови передбачалося покарання у вигляді ув'язнення до трьох місяців або штраф до 3000 крб, а в межах театру воєнних дій – виселенню з цих меж¹³. На її виконання органи місцевого самоврядування південнобессарабських міст встановили тверді ціни на товари першої необхідності. 17 серпня 1914 р. Ренійською комунальною радою були ухвалені такси на більшість із зазначених в постанові товарів¹⁴. На надзвичайному засіданні Акерманської міської думи від 20 серпня 1914 р. встановлено такси на м'ясо, хліб, керосин, воду, сіль, сало й борошно¹⁵.

¹⁰ Реєнт О.П., Сердюк О.В., Шевченко В.В. Економічне становище в підросійській Україні // Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х кн. – Кн. 1: Історичні нариси / Упорядн. О. Реєнт. НАН України. Інститут історії України. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2014. С. 402.

¹¹ Борисов В.И., Чернобаев А.А. Вказ. праця. С. 24.

¹² Воблій К.Г. К вопросу о причинах современной дороговизны. – Киев: Типо-Лит. наследн. К. Круглянского, 1915. – С. 2.

¹³ Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі – КУІА), ф. 4, оп. 1, спр. 496, арк. 43.

¹⁴ КУІА, ф. 3, оп. 1, спр. 106, арк. 148–150.

¹⁵ Arhiva Națională a Republicii Moldova (далі – ANRM), f. 9, inv. 1, d. 4196, p. 325.

Ізмаїльська комунальна рада рішенням від 19 серпня 1914 р. змінила таксу на м'ясо та створила Комісію зі складання такси на предмети першої необхідності¹⁶. На початку вересня 1914 р. тверді ціни на продукти першої необхідності були встановлені в Болграді та Кілії¹⁷. При встановленні граничних цін міські управи й спеціальні комісії брали за основу представлені торговцями фактури та відомості про існуючі на той час ринкові ціни в містах, а також ціни в місцях закупівлі товарів із врахуванням видатків на їх перевезення та відсотків прибутку торговців. Контроль за додержанням торговцями такс здійснювався шляхом безпосереднього нагляду з боку представників міської поліції та міської управи¹⁸.

Місцева влада, розглядаючи питання про нормування цін на продукти першої необхідності, нерідко встановлювала ціни нижче закупівельних, що призводило до значних збитків для торговців та зменшення поставок необхідних для споживання товарів. У зв'язку з цим на засіданнях муніципальних рад розглядалися питання про перегляд такс на певні товари через клопотання місцевих торговців. Вже у вересні 1914 р. Ізмаїльська та Ренійська комунальні ради знизили таксу на м'ясо у зв'язку з падінням ринкових цін на худобу¹⁹. Внаслідок зростання ринкових цін на деякі продукти в жовтні 1914 р. місцеві торговці Рені скаржилися на збитковість для них встановлених таксою цін та припинили постачання таких продуктів до міста. Через це комунальна рада міста змушена була переглянути такси та встановила нові ціни на цукор, сіль, рис, житне борошно, сірники й дрова²⁰. У листопаді 1915 р. Болградська комунальна рада прийняла рішення про зміну встановлених раніше такс: були знижені ціни на м'ясо, олію та керосин, проте підвищені на більшість інших продуктів, серед яких найбільше на сіль (на 10 коп.), рис (на 5 коп.) і вугілля (на 10 коп.)²¹. Ізмаїльська комунальна рада в листопаді 1914 р.

прийняла рішення про підвищення твердих цін на вершкове масло (на 5 коп.), а в грудні – про підвищення цін на всі сорти борошна на 5 коп.²².

У зверненні до міських громадських управлінь від 27 листопада 1914 р. бессарабський губернатор, наголошуючи на невідповідності встановлених такс ринковим цінам, рекомендував при нормуванні цін на певні продукти й товари з'ясовувати передчасно справедливі ставки таких цін за сприянням біржових комітетів, а у разі їх відсутності – окремих торговців²³.

У 1915 р. продовольча ситуація в країні загострилася. Згідно з даними Н.О. Шапошнікової оптові ціни на біржах Російської імперії до кінця 1915 р. зросли в середньому на 56,6%²⁴. Різко підвищилися ціни на пшеницю, інші зернові культури та вироби з них, сіль та вершкове масло.

У зв'язку з різким подорожчанням цін у січні 1915 р. у всіх містах Південної Бессарабії, крім Акермана, були переглянуті такси на предмети першої необхідності (див. табл. 1).

Отже, на початку 1915 р. зросли тверді ціни на хліб, пшеничне борошно, цибулю, сіль, сірники та керосин. Ціна на хліб зросла в містах в середньому на 1 коп. за 1 фунт. Суттєво підвищилися ціни на пшеничне борошно, зокрема в Рені – на 50 коп. за 1 пуд, в Ізмаїлі – на 45 коп., в Акермані – на 30 коп. Ціна за 1 пуд цибулі зросла в Рені в 2,5 рази. Погіршення продовольчого становища в країні та подорожчання цін на оптових ринках упродовж 1915 р. призводило до того, що встановлені такси неодноразово переглядалися. В листі бессарабському губернатору від 10 березня 1915 р. генерал-губернатор рекомендував нормувати ціни на низку предметів першої необхідності, зокрема м'ясо, хліб, борошно, зернові продукти, яйця, сіль, цукор, керосин, дрова, вугілля й свічки. Разом з тим, наголошувалось на необхідності обговорення заходів, спрямованих проти штучного підвищення цін²⁵.

¹⁶ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 3756, p. 177.

¹⁷ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4391, p. 12–13, 88.

¹⁸ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4391, p. 88.

¹⁹ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 3756, p. 157; КУІА, ф. 3, оп. 1, спр. 106, арк. 157–158.

²⁰ КУІА, ф. 3, оп. 1, спр. 106, арк. 191–194.

²¹ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4391, p. 14.

²² ANRM, f. 9, inv. 1, d. 3756, p. 230, 270.

²³ КУІА, ф. 4, оп. 1, спр. 496, арк. 65.

²⁴ Шапошнікова Н.О. Вказ. праця. С. 53.

²⁵ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4401, p. 1.

Таблиця 1

**Такси на предмети першої необхідності в південнобессарабських містах
у січні 1915 р., коп.**

Місто	Пшеничний хліб 1 сорту, за 3 фунти	М'ясо, за 1 фунт			Сало свиняче, за 1 фунт	Цукор, за 1 фунт		Олія соняшникова, за 1 фунт	Сіль дрібна, за 1 пуд	Рис, за 1 фунт	Крупа гречана, за 1 фунт	Борошно, за 1 пуд			Цибуля велика, за 1 пуд	Картопля велика, за 1 пуд	Сірники, за 10 коробок	Керосин, 1 пуд	Вугілля кам'яне, за 1 пуд	Дрова дубові, за 1 пуд
		Яловичина	баранина	свинина		колотий 1 сорту	пісок					пшеничне 1-го сорту	життє	кукурудзяне						
Болград	15	12	9	12		16	13	15	50	12		196	85	65		45	15	215		21
Ізмаїл	16	14	12			17	14			10	10	240	100	80			22	300		
Кілія	14	14	10	10	17	17	14	15	50	14	8	260	100	70	200	60	22	290	40	20
Рені	15	12	10	12	16	16	13	17	45	12	7	250	100	75	200	60	18	245	40	22

Із наростанням продовольчої кризи питання про постачання товарів першої необхідності та боротьбу з дорожнечею постійно розглядалося на засіданнях органів місцевого самоврядування. Як зазначалося в листі Акерманської міської управи до Бессарабського губернатора від 28 січня 1915 р., в місті відчувався дефіцит пшеничного й житнього борошна, керосину, вугілля, картоплі й інших продуктів першої необхідності, що призвело до стрімкого заростання цін на ці товари. Їх нестача пояснювалася тим, що місцеве населення не мало можливості зробити запаси продуктів на зиму через закриття морського шляху між Акерманом та Одесою, звідки постачалися товари до міста й повіту, та бездоріжжя. Крім цього, нестача хліба в Акермані виникла внаслідок того, що населення повіту почало збувати його до Кілії, де ціни на хліб були більш високі. У свою чергу, у зв'язку з ускладненнями на фронті міські торговці скуповували товари в обмеженій кількості, побоюючись понести значні збитки у випадку виїзду. Для подолання дефіциту борошна міська управа рекомендувала збільшити його продаж за рахунок наявних запасів пшениці у власників млинів. Також міська управа клопотала перед начальником Загону суден північно-західної частини Чорного моря про дозвіл плавання пароплавів з баржами між Акерманом та Одесою. У зв'язку з постійними коливаннями цін на товари першої необхідності через значні труднощі з їхньою доставкою міська влада Акермана визнала неможливим встановлення

такс²⁶. У квітні 1915 р., згідно з доповіддю Акерманської міської управи, ситуація з доставкою товарів не змінилася: пароплавне сполучення з Одесою не відносилось, ускладнилися доставки товарів залізницею, а підвезення товарів ґрунтовими дорогами з Одеси до Овідіюполя було доволі дорогим (20 коп. і більше за 1 пуд). Проте в доповіді зазначалося, що видані генерал-губернатором обов'язкові постанови справили значний вплив на нормування цін, яке здійснювалося в Акермані міською управою, фінансовою й торговельно-фінансовою комісіями²⁷.

На початку 1915 р. населення Ізмаїла не було забезпечено найбільш важливими продуктами споживання – хлібом та бакалійними товарами. Запасів борошна й пшениці залишалося лише на один місяць, а ціни на них зростали щоденно. У зв'язку з коливаннями цін на пшеницю на міському ринку Ізмаїльська комунальна рада на початку січня 1915 р. скасувала таксу на борошно, однак вже наприкінці місяця вимушена була її відновити²⁸. Крім того, торговцям було заборонено вивозити з міста пшеницю та борошно, які вони могли б продати в інших містах за більш високими цінами, а міському поліцеймейстеру було доручено здійснити перепис усіх запасів пшениці та борошна. З метою зменшення нестачі борошна та зниження на нього ціни комунальна рада вирішила здійснювати закупівлю пшениці або борошна з припрутських районів Бессарабії, а також з центральних губерній Російської імперії²⁹.

²⁶ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4386, p. 24–25.

²⁷ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4282, p. 67.

²⁸ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4285, p. 2, 19.

²⁹ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4285, p. 23.

Питання про встановлення такс на предмети продовольства розглядалися Ізмаїльською комунальною радою практично на кожному засіданні. У січні–лютому 1915 р. були підняті такси на хліб, керосин, цукор, рис, крупи, масло, сіль, олію, мило, макарони, свічки та сірники³⁰. У зв'язку зі значним підвищенням цін на худобу в квітні 1915 р. Ізмаїльською комунальною радою були переглянуті такси на м'ясо. В липні 1915 р. Комісією зі складання такси на предмети першої необхідності були підвищені такси на цукор (на 1 коп. за 1 фунт) та картоплю (з 50 коп. до 80 коп. за 1 пуд). В той же час, у зв'язку зі значним зниженням цін на зернові продукти було встановлено нову таксу на продаж борошна та печеного хліба. Так, 1 пуд пшеничного борошна першого сорту коштував 1 крб. 90 коп., 2 сорту – 1 крб. 80 коп., 3 сорту – 1 крб. 70 коп., житнього – 90 коп., кукурудзяного – 65 коп. Такса на печений хліб поверталася до довоєнної та становила 12 коп. за 3 фунта першого сорту. Були визначені нові ціни на керосин (для оптового продажу – 4 крб., роздрібного – 4 крб. 30 коп. за 1 пуд) та дрова (букових – 26 коп., грабових – 25 коп., липових – 24 коп. за 1 пуд)³¹.

У Рені впродовж січня–липня 1915 р. ціни на продукти першої необхідності переглядалися 8 разів³². У Болграді на початку 1915 р. значно подорожчав керосин (до 50 коп. за пуд). Також підвищилися ціни на пшеницю, жито й борошно, що було викликано посиленою вимогою хліба у внутрішніх губерніях Російської імперії³³. Впродовж січня–березня 1915 р. тричі були підвищені ціни на хліб (загалом на 4 коп.). Причинами, що спонукали підняти ціни, було суттєве подорожчання цін на борошно, сіль та керосин, внаслідок чого пекарні понесли значні збитки від продажу хліба за старою ціною³⁴. Крім цього, однією з причин подорожчання товарів була відмова вантажовідправників у наданні необхідної кількості вагонів для доставки товарів, внаслідок чого місцеві торговці вимушені були доставляти товари з Одеси підводою, оплачуючи за доставку значно дорожче ніж залізницею³⁵. Чергове підвищення такс відбулось у травні 1915 р. У липні ціни на хліб різко впали у зв'язку зі зменшенням цін на борошно, проте підвищені були ціни на м'ясо та встановлена такса на цукор (див. табл. 2).

Таблиця 2

Такси на продукти першої необхідності станом на липень 1915 р. та відсоток їхнього зростання в порівнянні з серпнем–листопадом 1914 р.

Товар	Акерман		Болград		Ізмаїл		Кілія		Рені	
	ціна, коп.	%	ціна, коп.	%	ціна, коп.	%	ціна, коп.	%	ціна, коп.	%
Пшеничний хліб 1 сорту, за 3 фунти	17	42	16	23	12	0	12		15	0
Борошно, за 1 пуд:										
пшеничне 1-го сорту	290	61	280	43	190	-3	180		280	40
житнє			125	47	115	15	90			
кукурудзяне			70	-7	75	-6	65		75	0
М'ясо, за 1 фунт:										
яловичина	18	29	17	21	17	21	17	21	18	20
баранина			14	17	15	25	15	50	16	23
свинина	18	29			15				15	25
Сало свиняче, за 1 фунт	22	11			21		20	17	20	43
Цукор колотий, за 1 фунт	17		17		19		19	12	17	0
Олія соняшникова, за 1 фунт			20	25	20		17	13	18	6
Сіль дрібна, за 1 пуд			70	75	60		60	20	70	75

³⁰ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4285, p. 3, 7, 66.

³¹ КУІА, ф. 2, оп. 1, спр. 642, арк. 29, 34.

³² ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4391, p. 69.

³³ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4386, p. 22.

³⁴ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4391, p. 15–17.

³⁵ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4401, p. 22.

Закінчення таблиці 2

**Такси на продукти першої необхідності станом на липень 1915 р.
та відсоток їхнього зростання в порівнянні з серпнем–листопадом 1914 р.**

Товар	Акерман		Болград		Ізмаїл		Кілія		Рені	
	ціна, коп.	%	ціна, коп.	%	ціна, коп.	%	ціна, коп.	%	ціна, коп.	%
Рис, за 1 фунт			16	60	16	60	14	0	15	67
Крупа гречана, за 1 фунт							10	25	10	43
Картопля велика, за 1 пуд			70	56	80		80	33	90	80
Сірники, за 10 коробок			24	71	23	5	22	0	20	67
Керосин, 1 пуд			260	13	340	21	400	38	320	45

Отже, місцева влада намагалася стримати зростання цін шляхом встановлення такс, однак це не зупинило зростання дорожнечі. На думку дослідників, вплив таксації продовольчих товарів на продовольчий ринок був суперечливим, а інколи навіть шкідливим³⁶.

Економічна криза викликала поширення спекуляції, яка також була однією з причин зростання цін. Численні постанови, що видавалися центральною та місцевою владою, були направлені на протидію недоброчесній торгівлі. Так, постановою по Одеському військовому округу від 24 лютого 1915 р. було заборонено: по-перше, закупівлю предметів першої необхідності, на які були встановлені ціни особливими розпорядженнями, особами, що не мали торговельних закладів та складів для зазначених предметів; по-друге, будь-яке посередництво за винагороду між торговцями предметів першої необхідності та споживачами; по-третє, придбання дров та іншого палива з метою перепродажу; по-четверте, надмірне підвищення цін на борошно та зернові культури, а також посередництво між продавцями зернових культур та перекупниками-спекулянтами. На додаток до цієї постанови в червні 1915 р. було заборонено укриття та відмову в продажі товарів першої необхідності особами, що мали торгові заклади та склади цих товарів. Згідно з постановою по Одеському військовому округу від 25 серпня 1915 р., до відповідальності притягалися торговці за обважування покупців або спроби збільшити вагу товару за рахунок використання важковагового пакувального паперу³⁷.

Відповідні рішення приймали місцеві органи влади, які безпосередньо були зобов'язані здійснювати заходи щодо боротьби зі спекуляцією. Ізмаїльською комунальною радою впродовж 1915 р. було видано п'ять постанов, спрямованих на протидію недоброчесній торгівлі: першою з них було заборонено здійснення перекупниками оптових закупівель продовольчих товарів на місцевих ринках; друга постанова зобов'язувала пекарів наклеювати на хліб ярлики з вказівкою на них сорту та ціни хліба, а також прізвища утримувачів пекарні; третьою – визначені ті сорти борошна та їхні частки в суміші, з якої повинен випікатися хліб певного сорту; четвертою – зобов'язано м'ясоторговців вивішувати у своїх лавках таблички із вказівкою того чи іншого сорту м'яса; п'ятою – встановлено облік борошна, що випускався на ринок, у період значного підвищення ціни на нього³⁸. При цьому міські управи клопотали перед поліцейськими управліннями про встановлення суворого нагляду за торговцями на ринку. Так, з метою попередження сутичок між торговцями та населенням Акерманська міська управа у вересні 1915 р. встановила поліцейський нагляд за торгівлею товарами першої необхідності³⁹. Серед випадків недоброчесної торгівлі було постачання населенню неякісних продуктів. Наприклад, в Болграді торговці постачали населенню неякісне борошно за високими цінами, у зв'язку з чим комунальна рада прийняла рішення про закупівлю за рахунок міських коштів по 1 вагону борошна з Одеси та інших міст⁴⁰.

³⁶ *Ресит О.П., Сердюк О.В., Шевченко В.В.* Вказ. праця. С. 404.

³⁷ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4391, p. 46, 50, 55.

³⁸ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4391, p. 191.

³⁹ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4391, p. 22.

⁴⁰ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4391, p. 18.

Важливу роль у боротьбі з дорожнечою відіграла діяльність споживчих товариств. Ізмаїльське товариство споживачів «Робітник» здійснювало закупівельні операції та забезпечувало постачання товарами першої необхідності, таким чином впливаючи на регулювання цін у місті. Впродовж 1915 р. товариство збільшило торговий обіг з 1300 до 50 000 крб.⁴¹ Вже в 1916 р. Ізмаїльська комунальна рада делегувала товариству повноваження щодо закупівлі та продажу продуктів продовольства та предметів першої необхідності й передала позику, що була надана місту, на суму 25 тис. крб.⁴² З метою зменшення цін на предмети споживання до Акерманської міської думи у березні 1915 р. звернулося правління Акерманського товариства споживачів з клопотанням виділити їм безвідсоткову позику для купівлі товарів першої необхідності та їх продажу за заготівельною вартістю з нарахуванням лише 1,5–2% на покриття торговельних витрат. Однак місцева влада так і не змогла надати цієї позики⁴³.

Заходи органів місцевого самоврядування не зупинили стрімкого зростання цін, що позначилося на рівні життя населення, особливо тих категорій населення, що мали фіксовані доходи. На початку червня 1915 р. до Акерманської міської управи звернулися службовці її канцелярії з проханням збільшити розмір окладу у зв'язку з падінням купівельної спроможності. Як вказувалося у повідомленні, товари першої необхідності подорожчали в Акермані від 20 до 50%, а деякі – на 100%⁴⁴. У серпні 1915 р. про підвищення посадових окладів клопотали службовці Акерманської земської управи. У клопотанні зазначалося, що деякі товари подорожчали в 2–3 рази, зокрема ціни на хліб та м'ясо піднялися в півтора рази, на дрова та керосин – удвічі, а вугілля – втричі⁴⁵.

Поглиблення продовольчої кризи вимагало від царського уряду посилення державного регулювання продовольчою сферою. З цією метою 17 серпня 1915 р. була утворена Особлива нарада для обговорення та об'єднання заходів із продовольчої справи. Розпорядженням від 3 лис-

топада 1915 р. були призначені місцеві Уповноважені Голови Особливої наради. Обов'язки Уповноваженого в Бессарабській губернії виконував безпосередньо губернатор, який з метою вирішення продовольчих питань утворив 25 жовтня 1915 р. Особливу губернську нараду з продовольства⁴⁶. На виконання наказу Міністра внутрішніх справ бессарабський губернатор у вересні 1915 р. зобов'язав міські органи влади періодично надавати відомості про те, чи існує нестача предметів першої необхідності в містах, на які продукти споживання були підняті ціни та які заходи були здійснені для усунення дорожнечі. Відповідно до рішення Особливої губернської наради з продовольства від 15 січня 1916 р. боротьбу з дорожнечою предметів першої необхідності було доручено земствам спільно з міськими управами, не позбавляючи останніх ініціативи та самостійності в закупівлі й постачанні продуктів міському населенню⁴⁷. Встановлення довідкових та обов'язкових цін здійснювалося спочатку міськими комісіями, а з квітня 1916 р. – Особливою губернською нарадою.

Таким чином, архівні матеріали дають підставу стверджувати, що проблема зростання цін на товари першої необхідності на початковому етапі Першої світової війни стала однією з найгостріших для органів місцевого самоврядування міст Південної Бессарабії. Хоча ця проблема була характерною для всієї території Російської імперії, складність її розв'язання в регіоні посилювалася тим, що, з одного боку, доставка продовольчих товарів до місцевих ринків значно ускладнювалася внаслідок транспортної кризи та віддаленості регіону від місць їхнього виробництва, а з іншого – небезпека початку бойових дій на території краю стримувала торговців від здійснення повноцінних торговельних операцій. Муніципальні органи влади південнобессарабських міст прибігали до традиційних заходів щодо нормалізації цін: встановлення такс на окремі товари, протидія спекуляції та забезпечення постачання на ринки дефіцитних продуктів.

⁴¹ КУІА, ф. 2, оп. 1, спр. 674, арк. 1.

⁴² ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4666, p. 40–41.

⁴³ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4282, p. 53.

⁴⁴ ANRM, f. 9, inv. 1, d. 4282, p. 140.

⁴⁵ КУІА, ф. 47, оп. 1, спр. 430, арк. 4 зв.

⁴⁶ КУІА, ф. 2, оп. 1, спр. 659, арк. 81.

⁴⁷ Дроздов В.В. Дефіцит споживчих товарів... С. 62.

Проте комплекс вказаних заходів з боку місцевих органів влади не зміг зупинити зростання цін, що сприяло подальшому загостренню продовольчої кризи та погіршенню рівня життя містян. Крім

цього, встановлення твердих цін на деякі товари першої необхідності лише призводило до зростання збитків у місцевих торговців і заважало постачанню цих товарів до міст.

References

- Borisov, V. I., & Chernobaev, A. A. (1997). *Xleb, vojna, revolyuciya: Prodovol'stvennaya politika na Yuge Rossii v period pervoj mirovoj vojny i revolyucii (1914–1918)*. Moskva–Lugansk: Arxivno-Informacionnoe Agenstvo; Izd. Luganskogo sel'skoxozyajstvennogo instituta. [in Russian].
- Drozdo, V. V. (2016). Defitsyt spozhyvchykh tovariv u mistakh Pivdennoi Bessarabii v roky Pershoi svitovoi viiny [The deficit of consumer goods in the towns of Southern Bessarabia during the First World War]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of Izmail State University of Humanities*, 34, Seria "Istorychni nauky", 60–65. [in Ukrainian].
- Drozdo, V. (2017). The financial situation of the Southern Bessarabian cities during the initial period of the First World War (on materials of the National Archives of the Republic of Moldova). *Journal of Danubian Studies and Research*, 7 (1), 97–108. [in Russian].
- Dzhumyha, Ye. Yu. (2012). Prodovolche stanovyshche v Odesi protiahom Pershoi svitovoi viiny (lypen 1914 – liutyi 1917 rr.) [The provisions situation in Odessa during the First World War (July 1914 – February 1917)]. *Zapysky istorychnoho fakultetu – Paper of Faculty of History*, 23, Odesa: ONU imeni I. I. Mechnykova, 102–120. [in Ukrainian].
- Efimova, E. A., & Zaxarov, A. V. (2014). Rost cen i uroven' zhizni naseleniya v usloviyax mobilizacii e'konomiki (na materialax 1914–1915 gg.) [The growth of prices and the standard of living of population in conditions of economic mobilization (on the basis of materials of 1914–1915)]. *Vlast' – The Authority*, 7, 149–154. [in Russian].
- Herasymov, T. Yu. (2016). Prodovolcha sytuatsiia v mistakh Pravoberezhnoi Ukrainy v pochatkovyi period "Velykoi viiny" (serpen 1914 – persha polovyna 1915 rr.) [Foodstuff situation in the Right-Bank Ukraine towns during the beginning of «The Great War» (August 1914 – the first half 1915)]. *Istorychni i politolohichni doslidzhennia – Historical and political researches*, 1 (59), 7–16. [in Ukrainian].
- Orlyk, S. V. (2014). Ukrainske povitove misto i velyka viina: prodovolchi problemy ta rist tsin [Ukrainian county town and the Great War: the food problems and the rise of prices]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. – Problems of the history of Ukraine of XIX – beginning XX cc.*, 23, 114–133. [in Ukrainian].
- Reient, O. P., & Serdiuk, O. V. (2004). *Persha svitova viina i Ukraina*. Kyiv: Geneza. [in Ukrainian].
- Reient, O. P., Serdiuk, O. V., & Shevchenko, V. V. (2014). Ekonomichne stanovyshche v pidrosiiskii Ukraini. In *Velyka viina 1914–1918 rr. i Ukraina*. (Vol. 1: Istorychni narysy, pp. 378–407). Kyiv: TOV "Vydavnytstvo "KLIIO". [in Ukrainian].
- Shaposhnikova, N. O. (2002). *Prodovolche stanovyshche v Ukraini v roky Pershoi svitovoi viiny (lypen 1914 – liutyi 1917 rr.)*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
- Shara, L. M. (2014). Taksatsiia produktiv kharчування u voiennyi chas (na prykladi roboty Chernihivskoi miskoi dumy 1916 r.). *Siverianskyi litopys*, 1–3 (115–117), 137–144. [in Ukrainian].
- Suxova, O. A. (2014). "Dorogovizna" kak faktor transformacii povsednevnosti v e'poxu Pervoj mirovoj vojny: predmet i metod issledovatel'skoj praktiki ["High prices" as the everyday life transformation factor in the era of the First World War: the subject and the method of research practices]. *Izvestiya vysshix uchebnyx zavedenij. Povolzhskij region. Gumanitarnye nauki – University proceedings. Volga region. Humanities*, 2 (30), 44–53. [in Russian].
- Tatarynov, I. Ye. (2014). Antyalkoholni zakhody v Bessarabskii hubernii u 1914–1915 rr. [In the anti-alcohol measures Bessarabia province in 1914–1915]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka – The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University*, 1 (2), Seria: "Istoriia", 34–38. [in Ukrainian].
- Tatarynov, I. Ye. (2014). Osoblyvosti viiskovoho stanu v Bessarabskii hubernii (1914–1915 rr.). *Black Sea Scientific Journal of Academic Research*, 10 (3), 52–55. [in Ukrainian].
- Vilshanska, O. L. (2004). Povsiakdenne zhyttia naselennia Ukrainy pid chas Pershoi svitovoi viiny. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 4, 56–70. [in Ukrainian].
- Voblyj, K. G. (1915). *K voprosu o prichinax sovremennoj dorogovizny*. Kyiv: Tipo-Lit. nasledn. K. Kruglyanskogo. [in Russian].